

Самойленко Олена Анатоліївна,
головний науковий співробітник відділу
дослідження проблем протидії
кіберзлочинам та загрозам інформаційній
безпеці Міжвідомчого науково-дослідного
центру з проблем боротьби з організованою
злочинністю при РНБО України, доктор
юридичних наук, доцент

КЛАСИФІКАЦІЯ СПОСОБІВ ВЧИНЕННЯ ІНТЕРНЕТ-ШАХРАЙСТВ

За даними Департаменту кіберполіції в 2020 році близько 80 % з 41 тисячі повідомлень в кіберполіцію про кримінальні правопорушення стосувалися шахрайських дій в Інтернеті [1]. При цьому згідно офіційних відомостей Національної поліції 1/5 зі всіх кримінальних правопорушень, що вчинені з використанням високих інформаційних технологій та знаходились у провадженні підрозділів поліції протягом останніх 9 місяців 2021 року, кваліфіковані за ч. 3, 4 ст. 190 КК України. Наведене свідчить про необхідність оновлення окремих теоретичних позицій з метою забезпечення науково-обґрунтованого підходу в сфері протидії Інтернет-шахрайствам, зокрема це стосується класифікації простих способів їх вчинення. Адже фактично наукова спільнота типово приділяє увагу лише складним Інтернет-шахрайствам, злочинним технологіям заволодіння коштами за допомогою фішингових сайтів або банкоматів [2–4].

Унаслідок аналізу матеріалів слідчо-судової практики можна визнати, що інтерактивну взаємодію способів підготовки, вчинення та приховування Інтернет-шахрайства сьогодні забезпечують так звані «кібертехнології» або базові інформаційно-комунікаційні технології та технології предметних галузей. Ці програмні засоби покладаються злочинцем в основу досягнення кінцевої злочинної мети. Тож, поширені на цей час в Україні способи вчинення Інтернет-шахрайств можна класифікувати наступним чином.

1. Шахрайське заволодіння коштами шляхом застосування технології електронної розсилки (e-mail, від англ. electronic mail) та систем обміну миттєвими повідомленнями (англ. Instant messaging, скорочено ІМ), наприклад, через програму Viber. Це масові за характером використання технології дозволяють вчиняти Інтернет-шахрайства користувачами низького рівня. Безпосередній спосіб дій злочинця полягає у відправленні електронних повідомлень, що містять неправдиву інформацію з метою введення потенційного потерпілого в оману з метою отримання від нього грошових коштів за різними легендами, зокрема: 1) повідомляти громадян про вигреш будь-чого (техніки, автомобіля) та необхідність сплатити обов'язкові адміністративні послуги з цих причин; 2) зміст інформації близький до так званих «нігерійських листів», адресатам повідомляли про

обставини можливого прибутку за умови надання ними фінансової допомоги (оплати послуг адвоката, нотаріуса, авіаційної компанії тощо) сторонній особі, яка мешкає за кордоном та з будь-яких причин (здоров'я, громадянської війни тощо) не може зараз розпорядитися своїми великими заощадженнями. 3) інформація надходила від неповнолітньої особи, яка просила надіслати незначні кошти (декілька номінальних купюр, залежно від країни одержувача) на вказаний номер банківського рахунку, або надіслати їх звичайною поштою на конкретну адресу у зв'язку із скрутним її становищем.

2. Шахрайське заволодіння коштами шляхом застосування соціально-орієнтованих мереж (від англ. social networks), діяльність яких заснована на так званій вікі(viki)-технології. Користувач отримує можливість зареєструватися й розміщувати на своїй Інтернет-сторінці (акаунті) будь-яку інформацію про себе, свої інтереси, події з особистого та суспільного життя, обговорювати (в онлайн або офлайн режимах) з іншими користувачами мережі будь-які теми. Інформація, яку публікує користувач, є структурованою в часі, може піддаватися редагуванню й зберігатися (або не зберігатися) в соціальній мережі залежно від його бажання без використання спеціальних програмних засобів. Доступ до матеріалів веб-сторінки може бути наданий будь-кому з користувачів мережі або певній категорії осіб, окремим особам – таким чином між суб'єктами мережі виникають багаторівневі соціальні зв'язки. З метою введення потенційного потерпілого в оману в соціальних мережах створюється сторінка на ім'я неіснуючої людини з метою подальшого отримання від «друзів» грошових коштів за різними легендами, зокрема: 1) імітація на сайтах знайомства особистих почуттів та прохання перевести певні кошти на рахунок для можливості переїзду, отримати коштовні речі у подарунок; 2) імітація дружби, повідомлення про скрутне становище, прохання дати у борг, акцентуація на гарантіях обов'язкового повернення ними грошей у найкоротший термін; 3) імітація дружби та довготривалого особистого знайомств, активна агітація спільної зустрічі (наприклад, виставка робіт, зустріч однокласників, проведення спільних тренувань, акцій, творчих занять тощо) та отримання коштів від учасників групи на організацію фіктивного заходу; 4) з використання відео, аудіо та документальної несправжньої інформації звернення до громадськості з метою отримання благодійних пожертвувань, як правило, для лікування.

3. Шахрайське заволодіння коштами шляхом використання сервісів електронної дошки оголошень. З розвитком Інтернету започаткувала свою роботу на платних чи безоплатних засадах безліч сайтів з оголошеннями комерційного та/або некомерційного характеру, сайтів-аукціонів. Ефективність таких сайтів є набагато вищою за звичайну паперову рекламну продукцію (газети, каталоги, буклети тощо). Найбільш поширеними дошками оголошень сьогодні є сервіси, що діють у режимі онлайн зв'язку, – наразі українці часто використовують «olx.ua», «bigl.ua», «gia.com», а також відповідні

закордонні сервіси. Можна виділити наступні типові сьогодні схемами такого шахрайського заволодіння.

А. Вчиняється шахрайство шляхом розміщення оголошення щодо продажу користувачам Інтернет-сайту будь-якого матеріального предмета, причому злочинець не має наміру поставляти його покупцеві. Зловмисник запевняє потерпілого, що відправить замовлений товар кур'єрською/поштовою службою після отримання ним як передоплати грошових коштів, для чого використовуються можливості різноманітних платіжних систем та сервісів Інтернет-банкінгу;

Б. Продавець-шахрай укладає угоду з одним з покупців, надає банківський рахунок іншого продавця, у якого він дійсно, щось купує. Покупець-жертва переводить гроші на карту другій людині, а ця людина відсилає товар, при цьому шахрай, отримує товар, за який заплатила стороння людина. В результаті останній залишається без грошей, звинувачуючи іншого продавця в шахрайстві, тоді як справжній шахрай просто зникає.

В. Покупець-шахрай також дзвонить, погоджується на операцію і просить здійснити оплату на банківську картку ПриватБанку. При цьому він крім номера карти намагається дізнатися додаткові дані про власника картки (термін дії, наявність кредитного ліміту тощо). Часто шахрай пояснює необхідність цих відомостей тим, що оплата буде проводитися від юридичної особи. В результаті цих дій приходять SMS з кодом, який просить назвати шахрай-покупець, щоб його платіж пройшов. В результаті з рахунку продавця-жертви будуть зняті кошти.

Г. Злочинець може використовувати легенду щодо безоплатно передання якогось коштовного товару, досить часто таким чином нібито віддають тварин, але особисто передати він тварину відмовляється лише просить оплатити пересилку або перевезення шляхом переведення грошей через системи міжнародних переказів.

Д. На дошці оголошень розміщується привабливу пропозицію з гарною машиною за низькою ціною. Потенційний покупець зв'язується з продавцем, який за легендою перебуває за кордоном. В результаті процесу входження в довіру, надання фотографій або сканів документів і пропозиція перевести гроші через посередницьку фірму (фіктивний автосалон, компанію-перевізника тощо). Або ж продавець з-за кордону запевнює в тому, що авто розмитнене, але їхати для продажу в Україну без гарантії дійсного укладання договору продажу він не буде та пропонує через Western-Union вчинити переказ коштів на ім'я будь-якого знайомого покупця, як гарантію майбутньої угоди, з тим щоб в подальшому отримати такий переказ за будь-яким підробленим посвідченням, вписавши туди ім'я та прізвище одержувача.

Отже, розглянуті способи вчинення шахрайства є характерними для вчинення багатоепізодного шахрайства з використанням Інтернет. Розуміння механізму Інтернет-шахрайства призведе до розробки способів та заходів протидії таким злочинам на території України.

Список використаних джерел

1. Інфографіка. URL: https://biz.censor.net/news/3242013/bolshinstvo_obrascheniyi_grajdan_v_kiberpolititsiyu_kasaetsya_internetmos_hennichestva_infografika?_cf_chl_jschl_tk__=pmd_B9wjLgXk5O9sE6kGpD_49IuDB9hJJeSWKDH216GjEU8-1635528960-0-gqNtZGzNAtCjcnBszQg9.
2. Internet fraud: technologies of performance, ways of counteraction and prevention ScienceRise: Juridical Science Vol № 2(16). 2021. P. 65–70.
3. Combating cybercrime as a prerequisite for the development of the digital society. JANUS.NET e-journal of International Relations, Vol. 11, N.º 1, Maio-Outubro 2020.
4. Самойлов С. В. «Фішинг» як спосіб вчинення Інтернет-шахрайств. Актуальні питання сучасних державотворчих та правотворчих процесів: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 24 лютого 2011 р.). Запоріжжя: Істина, 2011. Ч. 3. С. 102–104.

Стратонов Василь Миколайович,
професор кафедри національного,
міжнародного права та правоохоронної
діяльності Херсонського державного
університету, доктор юридичних наук,
професор;

Проценко Микола Вікторович,
доцент кафедри національного,
міжнародного права та правоохоронної
діяльності Херсонського державного
університету, кандидат юридичних наук,
доцент

СТАН НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КІБЕРЗЛОЧИНІВ ЯК ЕЛЕМЕНТУ МЕТОДИКИ ЇХ РОЗСЛІДУВАННЯ

Оскільки, як було встановлено нами у попередніх наукових дослідженнях, кримінальні правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку (далі «кіберзлочини») являють собою значну суспільну небезпеку для українського суспільства/держави, вони очевидно мають бути предметом дослідження вітчизняних науковців. Проаналізуємо стан цих наукових досліджень, зокрема (враховуючи обмежений обсяг цієї публікації) стан наукового дослідження криміналістичної характеристики кіберзлочинів, як елементу методики їх розслідування.

«Методика розслідування окремих видів злочинів – це розділ криміналістики, який складається з системи наукових положень та